

ГЛАСНИК

СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА

(BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE DE SKOPLJE)

КЊИГА (ТОМЕ) II.

СВЕСКА (FASC.) 1—2.

УРЕДНИК

Dr. РАДОСЛАВ М. ГРУЈИЋ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР :

Dr. ТИХОМИР Р. ЂОРЂЕВИЋ, Dr. МИТА КОСТИЋ,
Dr. БРАНКО ГРАНИЋ и Dr. ВОЈИСЛАВ С. РАДОВАНОВИЋ

БИБЛИОТЕКА
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
И. Бр. 1444

СКОПЈЕ — SKOPLJE

1927

ПИТАЊА.

СЕОСКЕ ЗАНАТСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ.

Као што је у опште познато, наше варошке занатлије свуда имају својих занатских организација, које се најобичније називају *еснафи*. Као старе друштвене заједнице, еснафи су, нарочито у прошлости, од врло великог научног интереса. Због тога заслужују да буду проучени до најситнијих детаља. Но при свему томе ми их за сад остављамо на страну, у намери да обратимо пажњу на такве, или сличне економске и друштвене заједнице *ѿо селима* наше земље, јер их, као што је и природно, има свуда где се повише људи, из истог места, било ту у месту, било изван њега, у печалби, у заједници, бави истим радом или занатом. Но док су варошке занатске организације (еснафи) сталне и непрекидне, дотле су сеоске, изгледа, свуда привремене — само докле се извесни послови раде.

Да би ствар била јаснија и да би се знало на шта све треба обратити пажњу при испитивању наших сеоских занатских организација, ми ћемо их најпре приказати неколиким примерцима, које смо изнели у једном свом ранијем послу¹⁾, а за тим ћемо поставити неколика питања за оријентацију оних који би се позабавили овим послом у своме крају.

У нашим селима се гдешто налази организованих радничких дружина чак и онде, где сељаци, у групи, ван свога села, у печалби, раде само земљорадничке послове. У Ваљевском Округу, на пример, сиромашнији сељаци из Бачеваца и других карских села, пошто среде домаће послове, иду по четворица или петорица у доња колубарска села у аргаштину. Међу њима је увек један, који тражи, погађа и наплаћује посао, па после исплаћује остале. Њега зову *нешмар* или *аргаић*, и има највећу надницу. Још пре но што пођу на рад утврде споразумно наднице појединцима за сваку врсту послова — жетву, копање, косидбу. Исто је тако споразум и за послове који се „ђутурице“ узимају у израду²⁾. Лужничани из Пиротског Округа, који проводе по осам месеца годишње у Шумадији на пољским и зидарским радовима имају *главног мајстора*, који води *тајву* (друштво), који њеним члановима располаже и има од сваког члана неки проценат³⁾. Малешевци иду масама у печалбу под својим *драгоманима*⁴⁾.

Још су обичније у нас организације онде где су специјални послови ван обичног сеоског рада. Зидари из Пиротског Округа иду у печалбу у друштвима, која се зову *тајва*. Тајву предводи *главни мајстор*, који „њоме *располаже* и на пољским и на зидарским пословима“ и од сваког члана наплаћује извесан проценат⁵⁾. У Врањској Пчињи *главни мајстори* воде *дружине* од по тридесет

¹⁾ Тих. Р. Ћсрђевић, *Наши сеоски занати* (Одштампано из *Сјоменице* С. М. Лозанића) Београд 1922.

²⁾ Љ. Павловић, *Колубара и Подгорина (Насеља Српских Земаља IV, стр. 245—246)*.

³⁾ Вл. М. Николић, *Из Лужнице и Нишаве (Етнолошка и етногр. грађа, стр. 29. Види и стр. 37)*.

⁴⁾ Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију I, 243. Види о таквим заједничким печалбама и V. Vogišić, Zbornik sadašnjih pravnih običaja Juž. Slovena, 498—499.*

⁵⁾ Вл. М. Николић, *Из Лужнице и Нишаве, 29.*

душа и раде дунђерски занат¹⁾. Дунђери Малешевци иду у гурбетлук у *чеџама* које предводе *усџабаше*²⁾. Зидари Поповци у Херцеговини иду на рад у малим *чеџама*. Старешина се зове *неимар*, а остали *мајстори*. Старешина погађа посао и за себе и за другове³⁾. У Алексинац и околину долазе ћерамиције из Запања и Власотиначког Среза као потпуно организоване целине, које се зову *друсто* или *џајва*. Друсто има једног *мајстора*, коме управо цело друштво и припада. Он погађа и плаћа све остале, он закупљује ћерамицицу, купује дрва, продаје ћерамиду и стара се о свему. Остали су *џезеџари*, они који на тезги месе и секу циглу и ћерамиду и за то имају плате дванаест до петнаест дуката за лето, *калџије*, они који праве блато, са платом од осам до десет дуката, *чираци* они што разносе мекану ћерамиду и циглу на гувно, са платом од два до три дуката на лето. Цело друсто мајстор и храни. Величина друста зависи од тога на колико ће се тезга цигла сећи. Сву бригу за ред и остало води мајстор по још из старине свикнутим обичајима. — Кад око половине августа отпочне берба и сушење шљива спуштају се сељаци из карских села Ваљевског Округа у доња колубарска села и раде на пушницима. Њих погађају и предводе нарочити вођи који се зову *вурунџије*⁴⁾. Док је у нас цветао кирицилук, кириџије су вршиле пренос робе као организовано друштво. На челу му је *крамар*, обично истакнутији и имућнији човек, који остале кириџије или погађа одсеком, или му они плаћају по нешто од коња, а добит деле. Крамару се све кириџије покоравају. Он погађа с трговцима пошто ће се преносити роба, управља караваном, расправља и пресуђује заваде међу кириџијама⁵⁾. — На Скадарском Језеру кад се у риболов иде у групи образују се заједнице чији су чланови међу собом везани погодбама које се обичајем чувају. Тамо је за ловљење карићем потребно да буде два до осам другова, који чине заједницу, у којој је *главни рибар*, то јест онај чији је карић и коме због тога припада највећи део. За ловљење мањим грибовима постоји стално *удружење*, нека врста удеоничара и ортака, од по десет до двадесет другова, чији се односи регулишу стално утврђеним обичајима „који од старине владају међу ловцима“. Ови другови заједнички улажу за гриб, заједнички га плету и сви имају од лова подједнаке делове. Они имају и *старешину*, кога бирају и коме су дужни „покоравати се и на његов се позив скупити и ловити“. Он се стара о реду и правци иначе га друштво „може свргнути и другога именовати“. Млађи се уљудно понашају према старијима и врше теже послове. Ко од чланова не дође на позив у лов, или не пошаље заменика, добија половину дела. Још је компликованија на Скадарском Језеру цеклинска риболовска заједница. Цеклињани су задржали лов у „опћу комуницу“. Лови се по нарочитим обичајним правилима, по којима свака мушка глава има удела у лову⁶⁾.

Врло је интересантан појав, да су се овакве занатске организације јавила у нашем народу и онде где су занати по селима од скоро. У Ваљевском су се Округу сељаци у неким селима одали тек од пре тридесет и неколико године зидарском занату, али га не раде појединачно, већ као год и на другим местима, где је тај занат од старине, образују *дружине*, којима је старешина *неимар*, који погађа раднике и посао⁷⁾.

Све су ове организације, сем рибарске, привремене, само докле трају послови и док се не рашчисте рачуни. Оваквих привремених, сеоских занатских организација има доста на Балканском Полуострву, нарочито на истоку и на југу. К. Јиречек их помиње у Бугарској за баштоване, дунђере, фурунџије, алвације, грнчаре и т. д.

¹⁾ Р. Николић, *Врањска Пчиња (Насела II, 162)*.

²⁾ Ј. Цвијић, *Основе I, 243*.

³⁾ Ј. Дедијер, *Билећске Рудине (Насела II, 741—742)*.

⁴⁾ Љ. Павловић, *Колубара и Подјорина (Насела IV, 426)*.

⁵⁾ С. Тројановић, *Наше кириџије (Срп. Еџн. Зборник, XIII, стр. 6—7)*.

⁶⁾ А. Јовићевић, *Скадарско језеро и риболов на њему*, стр. 217—230; Види и V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravinih običaja*, 494—498.

⁷⁾ Љ. Павловић, *Колубара и Подјорина*, 423.

Ма како ове сеоске занатске организације изгледале природна и обична појава, тешко је рећи да су све у свему израз народне културе и да им ништа није служило за образац. Ако ништа друго, то показују стране речи у њима: *шајва, немар, ариџ, усџабаша* и т. д. Детаљнија испитивања у свима нашим крајевима ову ће ствар још боље расветлити.

У нашем народу има примера и сталних занатских организација по селима, на име има правих еснафа у ширем обиму. Ја их не знам много, исто им тако не знам ни суштину. Оно што знам то је да је у Запању, по селима, било мутавџија, који су имали *еснафе, усџабаше* и *еснафске славе*. Све остало имало би да се испита. Како, судећи бар по именима еснаф и устабаша, ова организација личи на варошке занатске организације, по свој прилици ће бити да јој је и образац отуда.

По досадашњим проучавањима нашега народа то је све што се може рећи о нашим сеоским занатским организацијама. И ако су мислим овде ухваћене главне црте, ипак овим није ствар исцрпена. Накнадна испитивања имају да дају детаље, који ће тек ово питање комплетирати. На име, има да се утврди: раширеност појединих сеоских заната по областима, њихово протежање и границе, узроци раширености, њихова појава, порекло, растење и опадање, њихова економска вредност, терминологија и све остало што иде у прилог њиховом пуном и рељефном упознавању. А за тим има да се утврди и где се све, кад и зашто јавила занатска сеоска организација; ред у њој, њезини часници и чланови, њихове функције и дужности; међусобни односи, обичаји, слава и слично, све што би послужило њеном пуном упознавању.

Како се мени чини да из наших јужних крајева потиче највећи број занатлија по селима, то мислим да ту има највише и најбоље уређених њихових организација и да их ту најпре треба детаљно описивати. Оно пак што би на првом месту ваљало разабрати и забележити било би у следећем:

Има ли заната по селима у дотичноме крају? — Ако их има, који су? — Има ли их по један или двојица у селу, тек да подмире потребу свога села (на пример ковачи, терзије, качари) или их је више и подмирују потребе већег обима у околини (на пример грнчари, црепуљари) или чак и ван своје околине (ћерамиџије, дућџери, пекари)? — Ако има више занатлија у једном селу и раде занат у њему, да ли имају еснафску организацију? — Ако је имају, кад је поникла и зашто? — Је ли организација стална или привремена? — Ко су све њени чланови? — Ко је старешина? — Какве су му дужности? — Које су дужности чланова? — Какви су односи међу члановима? — Имају ли заједничку славу (служба, пир)? — Која је, од кад је и како се прославља?

Из Јужне Србије иде знатан број занатлија и у печалбу. — Иде ли сваки за себе, или иду у групи као организована заједница? — Како се зове таква заједница? — Да ли је привремена, само док су на раду, или је стална? — Како се саставља? — Како јој се зове старешина? — Које су му дужности, а која права? — Има ли таква заједница славу? — Која је, од кад је, како се и где се прославља?

Најзад, Јужној Србији припадају и велика језера, обилата рибом. — Има ли по селима око језера рибарских организација? — Ако их има у чему се састоје? — Јесу ли сталне или привремене? — Испитати и записати све појединости које се односе на њих.

Прибележене, али поуздане, податке треба слати *Скојском Научном Друштву*. Оно ће их, као драгоцене прилоге за упознавање нашега сеоског занатског живота, наштампати и пружити науци на употребу.

Тух. Р. Ђорђевић.